

Η ΙΣΤΟΡΙΑ, ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ

Η σχολική ζωή του παρελθόντος και οι διαμάχες

Της ΜΑΡΙΑΣ ΡΕΠΟΥΣΗ

Η ιστορική εκπαίδευση υπήρξε ανέκαθεν ευαίσθητη στους κοινωνικούς και πολιτικούς κραδασμούς. Αυτό αποδεικνύει η ιστορία της ιστορικής εκπαίδευσης στον δυτικό κόσμο. Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 άλλαξε αφενός για να απομακρυνθεί από τα εθνικιστικά στερεότυπα και αφετέρου για να συμβαδίσει με τις παιδαγωγικές προτροπές που ήθελαν το παιδί ενεργό υποκείμενο της μάθησης. Αλλάξε και στο περιεχόμενο και στη μέθοδο. Νέου τύπου εγχειρίδια ιστορίας, ριζικά διαφορετικά από τα προηγούμενα, έκαναν την εμφάνισή τους στα δυτικά σχολεία και η αλλαγή αυτή θεωρήθηκε η πιο σημαντική που έγινε ποτέ στην ιστορία της ιστορικής εκπαίδευσης. Τη θέση των μακροσκελών αφηγήσεων που εξιστορούσαν το παρελθόν συνήθως με τρόπο ηρωικό και απόλυτο έπαιρναν σταδιακά τα κατάλοιπα του παρελθόντος σαν ψηφίδες ενός παζλ που έπρεπε να σχηματισθεί έπειτα από διάλογο και σκέψη.

■ Η πρόοδος και η οπισθοδρόμηση

Εως το μέσον περίπου της δεκαετίας του 1980 οι πιέσεις στη σχολική ιστορία ήταν κατά βάση στην κατεύθυνση του προοδευτικού μετασχηματισμού της. Οι κοινωνίες αλλά-

και οι ιστορικές σπουδές ζητούσαν σχολικές ιστορίες που δεν είναι προκατειλημμένες και μεροληπτικές, που λαμβάνουν υπόψη τους όχι μόνο τα πολεμικά και πολιτικά γεγονότα, τις προσωπικότητες και τους ήρωες, αλλά και τον πολιτισμό, την καθημερινή ζωή, την ανωνυμία, που συνομιλούν με την πολυπολιτισμικότητα των σύγχρονων κοινωνιών και αποδέχονται την ετερότητα των παιδιών που φοιτούν στα σχολεία. Στην αρχή της δεκαετίας του 1970 ένα συλλογικό έργο με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Νέες προσεγγίσεις στη μελέτη και τη διδασκαλία της ιστορίας» χρηματοδότησε την αλλαγή της αντίληψης που έχει σημειωθεί στην τυπική ιστορική εκπαίδευση στον δυτικό τουλάχιστον κόσμο. Στον πρόλογο της σημαντικής αυτής, για την εποχή της, έκδοσης υπογραμμίζονταν ότι το κλειδί των εξελίξεων στη σχολική ιστορία ήταν η απαγκίστρωσή της από την εθνικιστική της κληρονομιά.

Προς το τέλος της δεκαετίας του 1980 εμφανίζονται οι πρώτες ενδείξεις αμφισβήτησης των θεωρούμενων ως κεκτημένων αλλαγών, κάποιες από τις οποίες ήταν ίσως μετέωρες ή και πρόωρες στον εκπαιδευτικό κόσμο. Η κρίση εκείνης της εποχής αφορά περισσότερο τις σχολικές ιστορίες οι οποίες είχαν ουσιαστικά αλλάξει φυσιογνωμία ενσωματώνοντας τις καινοτομίες της δεκαετίας του 1960. Κοινό χαρακτηριστικό των πρώιμων αυτών, σε σχέση με ό,τι επρόκειτο να ακολουθήσει, μορφών αντίδρασης στη νέου τύπου ιστορία που διδάσκεται στα σχολεία είναι η εμπλοκή των πολιτικών. Στο Ενωμένο Βασί-

Αφίσα αναρτημένη στο κέντρο της Αθήνας στην οποία αναγράφεται προτροπή για συλλογή υπογραφών προκειμένου να αποσυρθεί το βιβλίο Ιστορίας της Στ' Δημοτικού

λειο η αντίδραση εμφανίστηκε με τη μορφή ενός κινήματος στην ηγεσία του οποίου ήταν η ίδια η Θάτσερ και οι υπουργοί Παιδείας των κυβερνήσεών της. Στη Γαλλία διαμορφώθηκε μια ετερόκλητη συμμαχία από πολιτικούς με προεξάρχοντα τον αρχηγό του Εθνικού Μετώπου Ζαν Μαρί Λεπέν. Στις ΗΠΑ η κυβέρνηση Ρέιγκαν προσπάθησε με αποτυχία να επαναφέρει την ιστορία στα γνωστά εθνικά της μονοπά-

τια και να αποτρέψει τη μετεξέλιξή της σε κοινωνική σπουδή.

■ Ιστορίες συνωμοσίας

Τις πρώτες αυτές αντιδράσεις ακολουθούν, στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 έως και σήμερα, πραγματικές διαμάχες με εκπληκτικές ομοιότητες ακόμα και αν ξεσπούν σε εντελώς διαφορετικό γεωγραφικό, κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και πολιτισμικό περιβάλ-

λον. Στρέφονται κατά των αλλαγών που έχουν ενσωματωθεί σε σχολικά εγχειρίδια και εν γένει στην ιστορία που διδάσκονται τα παιδιά στο σχολείο. Έχουν ένταση, διάρκεια, εμπλοκή του μεγάλου κοινού και τηλεοπτική προβολή, γεγονός που τις διαφοροποιεί πλήρως από τις προηγούμενες. Η τηλεόραση δεν τις μεταδίδει απλώς, τις κατασκευάζει σε κάθετες αντιπαράθεσεις, εξαφανίζει τις αποχρώσεις τους και τις μεταβάλλει σε πολέμους με στρατόπεδα, νικητές και ηττημένους. Έχουν επίσης κοινές ρητορικές στρατηγικές, κοινό λόγο, κοινά επιχειρήματα. Στον ρητορικό τους πυρήνα βρίσκεται κατ' αρχήν η έννοια της μοναδικότητας ή και της ανωτερότητας του έθνους, της ιστορίας του και του πολιτισμού του για λόγους που ποικίλλουν. Ακολουθεί η καταγγελία της υποτίμησής της η οποία θεωρείται εσκεμμένη και αποδίδεται σε κάποια κέντρα ή ιδεολογίες που υπονομεύουν την εθνική υπερηφάνεια και επιβουλεύονται την εθνική ταυτότητα.

■ Εκπαίδευση και πολιτική

Στις ΗΠΑ, όπου είναι εξαιρετικά δύσκολο να βρεθεί εξωτερικός εχθρός ικανός να επιβάλει τις αλήθειες του στα αμερικανικά σχολεία, υπεύθυνη είναι η «πολιτική ορθότητα» καθώς και η εσωτερική και εξωτερική διανοήση. Σε άλλες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στην Ιαπωνία ή στην Ινδία, η υποτίμηση χρεώνεται στη Δύση και την επιβολή των δυτικών αξιών στον αυτόχθονα πολιτισμό. Πρόκειται για συνωμοσία που εμπλέκει συνήθως τους συγγραφείς των συγκεκριμένων βι-

βλίων, τους ιστορικούς οι οποίοι τους υποστηρίζουν και την κυβέρνηση της χώρας που έχει εγκρίνει τα συγκεκριμένα βιβλία υποχωρώντας σε εξωτερικές πιέσεις. Στο πλαίσιο αυτής της συνωμοσίας παραχαράσσεται η ιστορική αλήθεια, καθώς αφενός απαλείφονται οι αρνητικές πλευρές και τα εγκλήματα των άλλων, ενώ αφετέρου εφευρίσκονται αρνητικές πλευρές στο παρελθόν του εθνικού εαυτού με στόχο την αμαύρωση της εθνικής ταυτότητας.

Ο λόγος αυτός χαρακτηρίζεται επίσης από μια σειρά από σιωπές και απουσίες. Απουσιάζει κάθε αναφορά σε σύγχρονα παιδαγωγικά και ιστορικά ζητούμενα, όπως είναι η κριτική σκέψη, οι ικανότητες, ο εγγραμματισμός, η «πολιτεότητα» ή οι μεταγνώσεις. Απουσιάζουν παντελώς τα ίδια τα παιδιά. Απουσιάζει επίσης η ιστορία ως τρόπος σκέψης και καλλιέργειας. Αυτή η τελευταία ευτυχώς αντιστέκεται όμως ακόμα στις σχολικές αίθουσες πολλών χωρών του υπόλοιπου κόσμου. Εκεί δεν μπορούν οι κυβερνήσεις, ακόμα και όταν πιέζονται, να αποσύρουν σχολικά βιβλία. Η εκπαίδευση είναι θεσμός, δεν είναι φέουδο του υπουργού Παιδείας.

Το κείμενο στηρίζεται σε εισήγηση που παρουσίασε η κυρία Ρεπούση στο διεθνές συνέδριο με θέμα «Δημόσιες χρήσεις της ιστορίας» το οποίο διοργανώθηκε στο ΑΠΘ στις 19-21/9/2007 από τη Διεθνή Ένωση Διδακτικής της Ιστορίας σε συνεργασία με το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Η κυρία Μαρία Ρεπούση είναι αναπληρώτρια καθηγήτρια Ιστορίας και Ιστορικής Εκπαίδευσης στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Τι φοβούνται οι Ρώσοι

«Μετά την πώση της ΕΣΣΔ και την κατάρρευση της κομμουνιστικής ιδεολογίας η ιστορία που χρησιμοποιείται συνήθως στη μετασοβιετική περιοχή σχετίζεται με την κατασκευή και την αποκατάσταση των εθνικών ιδεών. Στην Ταταρία η αναγέννηση της μελέτης μιας εθνικής ιστορίας έγινε σημαντικό μέρος της δημιουργίας της εθνικής και κρατικής ιδεολογίας. Οι Τάταροι προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν την αρχαία και μεσαιωνική ιστορία για τη νομιμοποίηση της τρέχουσας θέσης της Δημοκρατίας της Ταταρίας. Η σύγχρονη προσέγγιση στην ιστορική εκπαίδευση προτρέπει κατά μεγάλο μέρος από την επιθυμία της εθνικής διανοητικής κοινότητας των Τατάρων να αναβιώσει τη γλώσσα και τον πολιτισμό των ανθρώπων και να προσθέσει τις πνευ-

ματικές και ηθικές παραδόσεις αξιών στη ζωή τους. Η αρχαιότητα της Ιστορίας των Τατάρων τονίζεται ειδικά σε έναν εορτασμό-όδο της χλιετηρίδας του Καζάν (πρωτεύουσα του Ταταρστάν) και η ιστορία του Ταταρστάν υπογραμμίζεται ειδικά στα εγχειρίδια και στους δημοσίους χώρους (μουσεία, κινηματογράφοι, μέσα μαζικής επικοινωνίας κ.ο.κ.).

Η σύγχρονη Ρωσία επιδιώκει να συνδυάσει τις παραδόσεις του αυτοκρατορικού παρελθόντος της και της κομμουνιστικής περιόδου. Οι Ρώσοι δεν συμπαθούν την αιχμηρή κριτική της ιστορίας της χώρας τους. Τους δίνει την αίσθηση της ταπεινώσεως. Η «επιθεώρηση» της Ιστορίας και των βιβλίων Ιστορίας τους βοηθάει να υπερνικήσουν αυτή την ταλαιπωρία.

Απόσπασμα από την ομιλία του Marat Gibatdinov, επικεφαλής του Ινστιτούτου Ιστορίας της Ακαδημίας του Ταταρστάν

Πώς παράγεται η επίσημη Ιστορία

«Οπλισμένοι με μια αυστηρή κριτική των τρόπων με τους οποίους οι αυστραλιανοί μαθητές αντιμετωπίζουν την Ιστορία, ο πρωθυπουργός Τζον Χάουαρντ συγκάλυψε μια ομάδα ακαδημαϊκών ιστορικών - δασκάλων Ιστορίας στη γνωστή ως Σύνοδος Κορυφής Ιστορίας. Θα ήταν δίκαιο να ειπωθεί ότι αν και οι περισσότεροι εκπροσωπούσαν τη συντηρητική σκέψη, δεν υπονόμισαν τη Σύνοδο. Θα άξιζε όμως να αναφερθούμε σε όσα είπε η ομοσπονδιακή υπουργός Παιδείας κυρία Τζούλι Μπίσοπ στους ιστορικούς κατά το γεύμα πριν από τη Σύνοδο Κορυφής:

“Επιτρέψτε μου να βεβαιώσω τον καθέναν ότι δεν είμαστε σε μια επιχείρηση παραγωγής κάποιας μορφής επίσημης Ιστορίας. Η δημιουργία μιας επίσημης Ιστορίας θα ήταν αντιπαραγωγική. Θα οδηγούσε σε περαιτέρω προσπάθειες να πολιτικοποιηθεί το παρελθόν του έθνους μας και θα δημιουργούσε ένα σημείο εστίασης για εκείνους που επιχειρούν μια ισχυρή πολιτική ερμηνεία του παρελθόντος της Αυστραλίας για να προσπαθήσουν περιοδικά να επέμβουν στη διδασκαλία της Ιστορίας μας. Δεν μπορούμε να επιτρέψουμε το παρελθόν του

έθνους να ξαναγραφεί στην υπηρεσία μιας αντιστασιακής πολιτικής αιτίας. Όταν λέω ότι η αυστραλιανή Ιστορία είναι συντριπτικά θετική, δεν επιδιώκω να κρύψω τις αποτυχίες του παρελθόντος αλλά να αποκαταστήσω μια αίσθηση της ισορροπίας και της προοπτικής στην εθνική Ιστορία”.

Οι δηλώσεις της υπουργού είχαν άμεσες αντιδράσεις. Οι σκιτσογράφοι και μερικοί αρθρογράφοι εξέφραζαν την υποψία ότι ο Χάουαρντ επιδίωκε να επέμβει στην αυστραλιανή Ιστορία και να προσφέρει υπηρεσίες στους συντηρητικούς.

Η αλήθεια είναι ότι η Μπίσοπ και ο πρωθυπουργός Χάουαρντ επιδιώκουν να στηρίξουν μια απαρχαιωμένη και κατά ένα μεγάλο μέρος δυσφημημένη αφηγηματική προσέγγιση της Ιστορίας, η οποία παρέχει προνόμια στην ελίτ και περιθωριοποιεί τις υποδεέστερες ομάδες. Αυτή η αφηγηματική προσέγγιση, η οποία επικεντρώνεται στην παράθεση ημερομηνιών, μαχών και γεγονότων είναι αυτή που οι μαθητές στην ουσία έχουν απορρίψει. Η Ιστορία δεν είναι για τη συλλογή των πληροφοριών: είναι για την κατασκευή της έννοιας από τις πληροφορίες.

Απόσπασμα από την ομιλία του κ. Bill Leadbetter, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Edith Cowan της Αυστραλίας